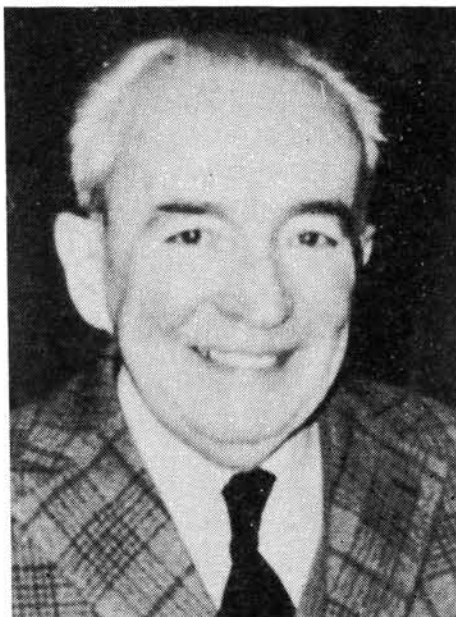

HARASZTHY GYULA 1910–1990

Megint eltávozott valaki, aki előttünk járt, és aki a mi könyvtári világunkban egy hosszú korszak tanúja és cselekvő résztvevője volt. Haraszthy Gyulát négy nappal 80. születésnapja előtt, 1990. február 6-án ragadta el a halál, amely kegyes volt hozzá: megkímélte a hosszú szenvedéstől, a betegséggel való egyenlőtlen küzdelemtől. Csendben távozott, ahogyan élt. Végző akarata nem adott alkalmat hosszú gyászbeszédre, a kor- és pályatársak végző búcsújára. Tisztünket ezzel megnehezítette, mert sallangtalan megemlékezésre, teljesebb odafigyelésre kötelez. Alakját a külsőségektől mentesen kell felidézni, a megtett útra, az elévült munkára összpontosítva.

A magyar–német szakot a budapesti egyetemen végzett, 1932-ben doktorált fiatalember még három évig maradt az egyetem falai között mint fizetéstelen tanársegéd, de már ekkor kezelője volt a Magyar Irodalomtörténeti Intézet könyvtárának. Ez időben irodalomelméleti kérdésekkel foglalkozott, erről tanúskodnak akkor megjelent munkái. 1935-ben nyílt alkalma arra, hogy eredeti elhatározásához híven, egy nagykönyvtár szolgálatába szegődjék. Első munkahelye a budapesti Egyetemi Könyvtár, s ettől kezdve Haraszthy Gyula élete elválaszthatatlan a könyvtáraktól. 1978-ban így vallott erről Bereczky Lászlónak: "Annyi szép, a közösség érdekét szolgáló munka vonzott, hogy a könyvtár mellett kellett döntenem, és ezt nem bántam meg... A könyvtárosi munka a közösség szolgálata" (Könyvtáros, 1978/7. szám).

Pályatársai közül már korán kiemelkedett, s különleges feladatok elvégzésére választották ki. 1940 őszén a Közgyműtemények Országos Főfelügyelőisége keretében létrehozott erdélyi osztály vezetésével bízták meg. Ez az osztály 10 hónapos működése alatt közel 200.000 kötet könyvet gyűjtött össze és osztott szét az észak-erdélyi könyvtárak és intézmények között. Haraszthy Gyula már itt tanújelét adta kiváló szervezőképességének, amire későbbi pályája során is számos példát találunk.

A háborús évek katonai szolgálatot és szovjet hadifogságot jelentettek számára, de 1947-től újra elfoglalhatta helyét az Egyetemi Könyvtárban. Ebben az időben válik véglegessé számára, hogy az irodalomtörténész pályája helyett – a megváltozott viszonyok közepette – több cselekvési lehetőség nyílik számára a könyvtárosi pályán. Ez tükröződik irodalmi munkásságában is: első, 1931–1944 közé eső korszakának irodalomelméleti, esztétikai, irodalomtörténeti, kritikai témáit az 1951-től nyíló időszakban csaknem kizárólag a könyvtári vonatkozású írások követik. A gyorsan fejlődő hazai könyvtári életnek szüksége is volt a vezető posztokon jól képzett szakemberekre, az ezernyi tennivalót áldozatosan vállaló férfiakra. Haraszthy Gyulát ettől kezdve ott látjuk szinte valamennyi területen, ahol valamilyen újnak a megteremtése és szervezése folyik. 1949-ben kapott igazgatói kinevezést a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárához, ahol a könyvtárnak szinte a semmiből való létrehozása volt a feladata. Két év múlva már megnyílt az új könyvtárépületben a korszerűen szervezett, hálózati központként működő egyetemi könyvtár. Közben már újabb megbízást kapott: igazgatói teendőinek ellátása mellett a felsőfokú könyvtárosképzés megszervezése, beindítása lett a feladata. 1951 és 1954 között másodállásban ő volt a könyvtáros tanszék vezetője, s mind tanszékvezetői, mind oktatói minőségében elévülhetetlen érdemei vannak a könyvtárosképzés megalapozásában. 1953 őszén az Akadémiai Könyvtár igazgatójává nevezték ki. Itt is úttörő munka várt rá: a két háború között meglehetősen elhanyagolt, s ezért elmaradott állapotban levő könyvtár újjászervezése. Haraszthy Gyula néhány év alatt komoly előrehaladást ért el, a vezetése alatt megújult intézmény a magyar tudományos élet szilárd bázisává, az akadémia keretében folyó kutatások elősegítőjévé vált. Ő indította el az Akadémiai Könyvtár publikációs tevékenységét, a ma már lassan 100. kiadványa felé közeledő *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményeit*. Közben egyre inkább bekapcsolódott a könyvtárügy országos irányításába is. Az 1953-ban létrehozott Országos Könyvtárügyi Tanácsnak tagja, majd 1956. október 18-tól alelnöke. "A modern könyvtárügy egységes irányítása, elvi és szakmai összefogása nem egyedül kormányzati feladat, hanem a könyvtári szakemberek öngazgatási tevékenysége is." – írja 1957-ben máig ható érvénnyel. 1955-től Kovács Máté, Köhalmi Béla, Mátrai László és Varjas Béla mellett a *Magyar Könyvszemle* szerkesztőbizottságának is tagja.

A pálya csúcán ekkor hirtelen törés következett: 1957. júniusában fegyelmi vizsgálat indult ellene, és az Akadémiai Könyvtár több munkatársa ellen. Az ok természetesen az 1956-os forradalom napjaiban keresendő. Haraszthy Gyula tagja volt a könyvtár forradalmi bizottságának, s e minőségében bár nem kezdeményezője, de résztvevője volt az ott zajló eseményeknek. Az első vádpont szerint a könyvtár munkatársai felléptek az akadémiai belső iratok megsemmisítése ellen, követelték az irat-

tárak zárolását és lepecsételését. Az akadémiai székház kazánházában ugyanis javában folyt a bizalmas iratok, elsősorban a személyi anyagok égetése. Ezt állították le a könyvtárosok, s tettük egyben szimbolikus értékű: a dokumentumok őrzésére hivatottak soha nem szegődhetnek az iratokat politikai okokból megsemmisítők táborához. A második vádpont szerint az Akadémiai Könyvtár nevében a szovjet beavatkozás ellen külföldi könyvtárakhoz, társintézményekhez tiltakozó és morális támogatást kérő táviratokat küldtek. A táviratfeladást aláírásával engedélyező Haraszthy Gyulát a fegyelmi határozatot hozó Akadémia akkori elnöke írásbeli megrovásban részesítette, "enyhítő körülményként" tudva be a vezetése alatt álló intézmény tudósok és kutatók által is elismert, magas szakmai színvonalát. Egyidejűleg Haraszthy Gyulát és a könyvtár még három munkatársát az "okozott kár" megtérítésére, vagyis a feladott táviratok árának megfizetésére kötelezték. (Haraszthy Gyulának ez 8.000 forintot, a teljes összeg mintegy 70 százalékát jelentette.) A politikai ellenfelek azonban nem nyugodtak bele az "enyhe" ítéletbe, s 1960-ban újabb hajszá indult, most már kifejezetten Haraszthy Gyula ellen. Nemtelen vádak kereszttüzébe került, s elvesztette állását is. A Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának vezetője, a kommunista Szekeres Pál azonban felismerte, hogy kiváló szakemberek félreállítása az ország és a könyvtárügy érdeke ellen való, s ezért külön megbízást adott Haraszthy Gyula számára. Feladatává tette a külföldről beszerzett irodalom központi feldolgozásának és nyilvántartásának megszervezését és irányítását.

1960. december 1-jétől Haraszthy Gyula állást kapott az Országos Széchényi Könyvtárban, ahol a feldolgozó osztályok vezetését, Goriupp Alíz örökét vette át. Most végre újra az intenzív munka, az alkotás évei következhetnek. Ezúttal is új feladatok elvégzése várt rá: a külföldi irodalmat regisztráló *Országos Gyarapodási Jegyzékek* kiadásának beindítása, az OSZK katalógusrendszerének reformja, a nemzeti bibliográfiai munkák keretében a hungarika-bibliográfiák megindítása. 1971-től létrehozója és elnöke volt a Széchényi Könyvtár Hungarika Koordinációs Bizottságának. Ezt a munkát különösen nagy kedvvel végezte, "*Hajszálgökökerek és a hungarika-bibliográfiák*" című írása arról a mély felelősségérzetről tanúskodik, amit a határainkon túl élő magyarság szellemi termésének számontartása és megismertetése iránt érzett. A könyvtárügy országos ügyeinek intézésében továbbra is részt vett, elsősorban az Országos Könyvtárügyi Tanácsban és annak szakbizottságaiban végzett munkájával.

Haraszthy Gyulát pályáján mindvégig magas szintű szakmai igényesség, széles körű tájékozottság és erős gyakorlati érzék jellemezte. Ez tükröződött mind napi tevékenységében, mind szakirodalmi munkásságában. Jóllehet csaknem mindig vezető beosztásban tevékenykedett, végig megőrizte az emberekkel való közvetlen kapcsolattartás gyakorlatát, minden emberi problémához való humánus viszonyulását. Az a beosztott, aki belépett hozzá, főnökétől nem ötperces, rideg meghallgatásban részesült, hanem megértést és emberi melegséget, baráti szíves szavakat kapott tőle. Az ő korrekt és őszinte magatartásában, emberi tisztességében soha senkinek nem kellett csalódnia: sem a felsőbb vezetésnek, sem a beosztottaknak.

1973 végén Haraszthy Gyula nyugalomba vonult, de nem pihent. A Széchényi Könyvtár vezetőségétől újabb megbízást kapott: a nemzeti könyvtár története 1918–1946 közötti korszakának megírását, mely feladat Dezsényi Béla 1972-ben bekövetkezett halálával gazda nélkül maradt. 1978-ban még bizakodóan nyilatkozott erről: "Szeretném, ha a sors megengedné, hogy az évek óta folyó munkából könyv is legyen, újabb kori művelődéstörténetünk egy fejezete." A sors, és tegyük hozzá, sajnálatos módon maga a Széchényi Könyvtár sem tette ezt számára lehetővé. Még ugyanazon évben beszüntették munkájának anyagi támogatását, s öt évnek kellett eltelnie, amíg a Széchényi Könyvtár anyagilag is újra támogatta Haraszthy Gyula történeti kutatásait. Öt év azonban behozhatatlanul elveszett, s öt év már igen sok egy nyugdíjas életében. Most ez az öt év hiányzik ahhoz, hogy a nemzeti könyvtárnak erről a korszakáról az összefoglaló monográfiát kézbe vehessük. Haraszthy Gyula elvégezte a teljes forrásfeltárást és anyaggyűjtést, publikált számos rész tanulmányt, s a legutolsó időkből már az összefoglalást kezdte írni. A halál azonban kiütötte kezéből a tollat...

Haraszthy Gyula egy életen keresztül hűséges volt választott hivatásához, és hűséges volt könyvtáros társaihoz. Tudtunkkal ő az utolsó, aki még tagja volt az 1935-ben alakult Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének, és végig tagja is maradt. Még emlékszünk, amikor nem is olyan régen, 1988 őszén ünnepi szónoka volt az egyesület által rendezett Fitz József-émlékülésnek. Ő mondotta akkor a nagynevű elődről: "Büszke lehet rá a mai könyvtáros társadalom." Őrá emlékezve, mi sem tudunk most egyebet mondani, bár a büszkeségről Haraszthy Gyula másként vélekedett. "Büszke semmire nem vagyok – mondotta –, csak a jó értelemben vett szolgálat teljesítése az, ami örömmel tölt el." A szolgálat örömét adta tovább nekünk, mai könyvtárosoknak. Ne feledkezzünk meg erről!

Somkuti Gabriella